

Стоян Анна Василівна
аспірантка кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТАНДАРТ ДОКАЗУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейські механізми захисту прав людини покликані забезпечити дотримання основоположних засад країнами-учасниками в напрямку реалізації міжнародних стандартів прав і свобод людини. Рада Європи як регіональна організація здійснює свої завдання та функції на підставі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка, в свою чергу, визнається частиною національного законодавства України відповідно до статті 9 Конституції України. Одночасно джерелом права для нашої держави є Практика ЄСПЛ як автентичне та компетентне тлумачення Конвенції. Прийняття і гармонізація національного законодавства і юридичної практики в напрямку Європейських стандартів є умовою ефективного захисту прав і свобод людини в Україні [1; 2].

Одним із важливих напрацювань Практики Суду є поняття стандарту доказування при розгляді судових справ. Історично категорія стандарту доказування (*standard of proof*) притаманна загальній системі права, однак з плином часу її положення почали застосовуватися і в сім'ї континентального права, а проміжною ланкою виступили юрисдикційні органи міжнародного значення [3].

Аналіз правових позицій ЄСПЛ дозволяє говорити про виокремлення двох стандартів доказування – «баланс вірогідностей» (*balance of probabilities*) та «поза розумним сумнівом» (*beyond all reasonable doubt*). Перший з них, як правило, застосовується при розгляді цивільних справ, що враховуючи принцип автономності (автономне тлумачення Судом змісту у конкретних справах) може стосуватися цивільних, господарських та ряду адміністративних спорів. Другий – в рамках кримінального провадження. Позаяк, Суд рекомендує дотримуватися наступної формули – у кримінальному судочинстві стандарт повинен бути вищий, аніж цивільному. В той же час завищення стандарту доказування у класичних цивільних справах не є вмотивованим, так

само як і пониження найвищого стандарту доказування у кримінальній юстиції. Крім того, встановлення заздалегідь недосяжного стандарту доказування є порушенням права на справедливий суд. З вищенаведеного жодним чином не випливає безумовність та безальтернативність застосування конкретного стандарту доказування залежно від галузі права, навпаки, дослідження і врахування обставин при розгляді справи, а також прогнозування потенційних наслідків для суб'єкта виступає основою правильного вибору стандарту доказування. На практиці ЄСПЛ іноді відступає від обраного стандарту при розгляді окремих категорій справ або дослідження доказів [5; 8].

Ратифікація Конвенції створила обов'язок враховувати Практику ЄСПЛ, тому через деякий час українські суди почали застосовувати поняття «стандарту доказування» у своїх рішеннях. Одна з перших спроб датується Постановою Верховного Суду України від 21 січня 2016 року і, по суті, була невдалою через невідповідність використаного значення стандарту доказування як «якісних процедур» визначенню загальноприйнятому у країні походження дефініції. Однак, починаючи з 2018-2019 років термін набув свого оригінального значення, що, наприклад, міститься у словнику «*Merriam – Webster's Dictionary of law*» 1996 року і може бути дослівно перекладений як рівень впевненості та ступінь необхідних доказів, що дозволяють визнати обставину встановленою. Вдалим, серед інших, є визначення, яке пропонує Карапетов А. Г.: «стандарт доказывания это минимальный уровень убежденности, требуемый для признания факта доказанным, и предельный уровень сомнений, который сочетается с таким признанием». Власне українська процесуальна доктрина продовжує викристалізовувати це поняття зусиллями окремих науковців та суддів, як правило, в галузі кримінального та господарського (цивільного) процесів, оминаючи детальне розроблення загальних положення та особливостей застосування в рамках Адміністративного процесуального права [6].

Водночас існує критика застосування стандарту доказування національними судами. Ряд зарубіжних дослідників у галузі компаративістики вважають, що використання стандартів доказування в континентально-європейській правовій моделі зводиться лише до одного виду – «поза розумним сумнівом» як в

кримінальному, так і цивільному процесі через занадто завищені вимоги судді по виконанню тягаря доказування, що пред'являються до сторін у всіх видах спорів. Одна з можливих причин такої оцінки – різниця у формі закріплення необхідного стандарту доказування, зокрема в Україні (до фіксації «доказування поза розумним сумнівом» у Кримінальному процесуальному кодексі) існував лише позитивний стандарт, який складається стихійно під час практичної діяльності суддів, а в країнах англо-американської правової сім'ї закріплений нормативний стандарт, що зобов'язує суд притримуватись законодавчо встановленого рівня сумнівів при вирішенні справи по суті. Поміж іншим, положення щодо оцінки доказів на основі внутрішнього переконання (*interim conviction*) у комплексі з відсутністю, до недавнього часу, будь-якої згадки у мотивувальній частині рішення використаного стандарту посилювали впевненість групи іноземних вчених у нерозрізненні стандартів доказування на теренах країн з континентальною традицією права, яка, як видається, не відповідає дійсному стану речей. На противагу, група дослідників у галузі порівняльного правознавства виокремили іншу спільну негативну рису країн з континентальною моделлю права – тенденція до заниження стандарту доказування у кримінальних справах, поряд з одночасним завищенням в цивільних. Дослідження та з'ясування причин таких закономірностей заслуговує більшої уваги і розкриття в наступних публікаціях[7].

Обговорюється недосконалість застосування стандарту доказування і вітчизняними вченими. Так, Яковенко Є. О. висуває обґрунтовану критику, що адміністративні суди, використовуючи у підсумкових рішеннях (стосовно розгляду справ за участю органу державної влади, зокрема надаючи правову оцінку його діям/бездіяльності або рішенням) поняття стандарту доказування «поза розумним сумнівом», не розкривають його в повній мірі, «не визначають обов'язкових «правових елементів», за наявності яких міжнародний стандарт може бути застосований/реалізований у правовому полі нашої держави». Для подолання даної проблеми автор пропонує перелік критеріїв, що має дослідити суддя аби реалізувати стандарт доказування на найвищому рівні[4; 8].

Загалом , здатність кожного окремого судді не лише

декларативно зазначати відповідний стандарт, а й коректно обирати його залежно від обставин, розкриваючи при цьому проаналізовані аспекти залежить від ряду умов, серед яких необхідність більш глибокого доктринального осмислення даного питання на рівні правничої науки, усунення прогалин у законодавстві шляхом внесення змін та/або доповнень до процесуальних кодексів, зокрема Кодексу адміністративного судочинства України. Отже, теоретичне розроблення та законодавче закріплення стандарту доказування дозволить здійснювати належний захист прав і свобод людини на території України відповідно до вимог регіональних організацій.

Джерела:

1. Конституція України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Закон України від 23.02.2006 No 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
4. Кодекс адміністративного судочинства України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.
5. Пільков К. М. «Стандарт доказування як складова забезпечення права на справедливий суд». – Стаття. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/816559>.
6. А. Г. Карапетов, А. С. Косарев «Стандарты доказывания: аналитическое и эмпирическое исследование» Приложение к Ежемесячному журналу №6 (63) май 2019. URL: <https://m-logos.ru/img/Article-about-standards.pdf>.
7. Taruffo, Michele. «Rethinking the Standards of Proof» The American Journal of Comparative Law, vol. 51, no. 3, 2003, pp. 659–677. URL: JSTOR, www.jstor.org/stable/3649122. Accessed 4 Dec. 2020.
8. Яковенко Є. О. Стандарт доказування та його застосування в адміністративному процесі. – Стаття. URL: <http://www.apdp.in.ua/v82/41.pdf>.
9. Рішення Європейського суду з прав людини від 10.12.2010 у справі «Трепашкін проти Росії». URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102282>.

Науковий керівник – к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія» Осадчий А. Ю.